CZASOPISMO TECHNICZNE A
WYDAWNICTWO POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

z. 2-A/2007
ISSN 0011-4561
ISSN 1897-6271

AGNIESZKA BARCZYKOWSKA*

SPOŁECZNE I ARCHITEKTONICZNE UWARUNKOWANIA POCZUCIA BEZPIECZEŃSTWA MIESZKAŃCÓW WIELKIEGO MIASTA

SOCIAL AND ARCHITECTURAL CONDITIONS OF BIG CITY'S CITIZENS SENSE OF SECURITY

Streszczenie

Bezpieczeństwo w obecnych czasach stało się towarem deficytowym. Od wielu lat poszukuje się sposobów przywrócenia mistycznego spokoju, jaki wyłania się z opisanej na przełomie XIX i XX wieku przez F. Tönenniesa *gemeinschaft.* Działania te dotyczą głównie miasta, gdzie na skutek urbanizacji i industrializacji, związanych z tym ruchów migracyjnych, zróżnicowania i specjalizacji grup społecznych wyodrębnia się coraz więcej obszarów, których mieszkańcy pozbawieni są możliwości zaspokajania jednej z najbardziej elementarnych potrzeb – bezpieczeństwa. Szukając rozwiązania, coraz częściej mówi się nie tylko o zaostrzaniu środków prawno-karnych, ale wskazuje się na społeczności lokalne jako główny podmiot działający na rzecz poprawy bezpieczeństwa. Dodatkowo zagadnienia aktywizacji społeczności lokalnych wokół spraw związanych z zapobieganiem patologiom społecznym uzupełnia się rozważaniami dotyczącymi aspektów architektonicznych. Omówieniu tego mariażu służy niniejszy artykuł.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, wielkie miasto

Abstract

In present times, safety has become an missing article. For many years people have been looking for ways of bringing back to social life the mystical quiet and safe, described on the turn of the 19th century by F. Tönenniesa as *gemeinschaft*. Taken actions concerns mainly cities where, due to the urbanization, industrialization, migration processes, differentiation and specialization of social groups, even more areas, where the inhabitants can not fulfil one of the most elementary need – safety, are separated. Searching for answer to this difficult question, one is not only speaking about a necessity of tightening the legal and penalty means, but also pointing out at local societies as the main group, that should be taking actions in order to improve safety. In addition to this, matter of encouraging local societies to take actions in order to prevent social pathologies is supplemented by considerations about architectonical aspects. The aim of this article is to present and talk over those two important matters.

Keywords: security, big city

* Dr Agnieszka Barczykowska, Zakład Resocjalizacji, Wydział Studiów Edukacyjnych, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań.

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

W niniejszym artykule omówiono społeczne i architektoniczne uwarunkowania poczucia bezpieczeństwa mieszkańców wielkiego miasta, pozostawiając jedynie zasygnalizowane kwestie prawno-karne oraz związane z tym bezpośrednio miejsce policji we współczesnych społecznościach lokalnych. Należy wyraźnie zaznaczyć, że oba wybrane do charakterystyki aspekty są ze sobą ściśle powiązane. Bezsprzecznie rację ma Nico van Ooik mówiąc, że „*bezpieczeństwo można osiągnąć poprzez świadome stosowanie wiedzy o planowaniu urbanistycznym, doświadczenia nabytego w bezpiecznym otoczeniu oraz poprzez wzmacnianie społecznych więzi w naszym środowisku*”[1].

Związki kwestii architektonicznej, braku poczucia bezpieczeństwa i przestępczości w literaturze podejmowane były od czasu ukonstytuowania się chicagowskiej szkoły ekologicznej. Wiele ważkich spostrzeżeń wniosła praca Jane Jacobs pt.: *The Death and Life of Great American Cities*, przy czym pierwszym całościowym opracowaniem była publikacja Oscara Newmana zawierająca koncepcję „przestrzeni bronionej” (*defensible space*). Do podobnych wniosków co Newman doszli D. Ley i R. Cybriwsky[2].

Wymienione powyżej publikacje stały się podstawą koncepcji prewencji kryminalnej poprzez projektowanie przestrzeni, zakłada ona, że układ architektoniczny, a także rodzące się w tym kontekście więzi i związana z nimi kontrola społeczna decydują o tym, że zachowania patologiczne, stając się zbyt ryzykownymi, mają tendencję do zanikania[3]. Jak zatem projektować przestrzeń by była ona nie tylko bezpieczna, ale także sprzyjała odtwarzaniu kapitału społecznego, który – jak wynika z badań – ma związek z poczuciem bezpieczeństwa mieszkańców?

Wskazówki związane z projektowaniem przestrzeni należałoby podzielić na pięć podstawowych grup warunków dotyczących:

1) rozwoju urbanistycznego,
2) urządzenia przestrzeni publicznej,
3) podziału terenu,
4) organizacji budynku,
5) specyficznych wymagań dotyczących samych mieszkań i domów[4].

Jednym z najważniejszych czynników odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w społeczności lokalnej jest gromadzenie w jej obszarze zróżnicowanych obiektów, poczynając od wielopokoleniowych domów wielorodzinnych, poprzez ekskluzywne rezydencje, a skończywszy na obiektach użyteczności publicznej, które w myśl zaleceń tej koncepcji powinny być usytuowane na obrzeżach społeczności, by nie powodować do niej napływu osób z zewnątrz. Oczywiście bardzo istotne są same projekty budynków. I tak zdecydowanie odrzuca się umieszczanie w przestrzeni wysokich i długich bloków, z dużą ilością wejść, długimi korytarzami i klatkami schodowymi pozbawionymi kontroli. W tego rodzaju warunkach kształtuje się tzw. sąsiedztwo konwencjonalne[5], oparte przede wszystkim na bliskości przestrzennej, z pominięciem aspektu społecznego. Stąd też za punkt krytyczny w kwestii zabezpieczenia przestrzeni przyjmuje się 10 mieszkań przypadających na jedno wejście do budynku. Ono z kolei powinno być dobrze oświetlone, zbudowane z przezroczystych materiałów i zautomatyzowane, przynajmniej w obszarze zamykania się. Warto zwrócić uwagę na dobre oświetlenie w piwnicach i na podziemnych parkingach. Niebagatelną rolę odgrywa też zabezpieczenie okien i drzwi balkonowych, przy czym wskazuje się również na inne sposoby zabezpieczenia (np.: instalowanie rolet antywłamaniowych, alarmów i systemów monitoringu, wynajmowanie firm ochroniarskich) niż zakładanie krat, które często stanowią drabinę do mieszkania sąsiada.

W kontekście projektowania bezpiecznej przestrzeni niezwykle ważną rolę odgrywa również tzw. mała architektura, która powinna być tak planowana, by nie stanowić przeszkody w obserwacji i kontroli istotnych obszarów społeczności. Naturalnym rozdzielnikiem sfery publicznej i prywatnej może być kolor, np. inna barwa płytek chodnikowych lub dobrze zaprojektowana zieleń. W codziennym życiu bariery naturalne zwykle wzmacniane są barierami sztucznymi w postaci płotów czy innego typu ogrodzeń, które powinny być na tyle wysokie, by utrudnić przemieszczenie się na druga stronę, a z drugiej strony na tyle niskie, by nie zasłaniać widoczności. Bariery sztuczne służą czasami kanalizacji i spowolnieniu ruchu. Sto-

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

suje się je w obszarach podwyższonego ryzyka, a za takie uważa się przejścia dla pieszych, okolice torów kolejowych i tramwajowych. Ważne jest, by w przestrzeni nie pojawiały się różnego rodzaju zakamarki, komórki, „tajemne" przejścia w postaci bram, zaburzające podział między obiema sferami, dając często efekt „ziemi niczyjej", która z powodzeniem zagospodarowana zostaje zwykle przez różne grupy podkulturowe i/lub przestępcze. Powszechnym sposobem rozdzielania tych dwóch sfer jest montowanie domofonów, które, jeśli mieszkańcy zachowują odpowiednie procedury, stanowią skuteczny sposób utrudniania dostępu osobom niepowołanym.

Przechodząc do omówienia uwarunkowań związanych z sferą publiczną, warto pamiętać o ciągach komunikacyjnych, które powinny być dobrze widoczne i w miarę możliwości proste. Dla pieszych ważne są wystarczająco szerokie i niezbyt długie chodniki, natomiast osoby zmotoryzowane zainteresowane są tworzeniem miejsc, w których bez obaw można zostawić swój pojazd. W tym wypadku preferuje się urządzenia małe, mieszczące maksymalnie 20 pojazdów, położone tuż przy domach i dobrze z nich widoczne. Istotne jest dobre oświetlenie przestrzeni, która powinna być pozbawiona przedmiotów mogących rzucać cień na drogę. Dobra widoczność i idąca za nią możliwość kontroli jest przesłanką do tego, by budować przystanki autobusowe z materiałów przezroczystych. Wzrasta wówczas bezpieczeństwo pasażerów, którzy mając możliwość obserwacji otoczenia, są doskonale widoczni, a jednocześnie chronieni przed niesprzyjającymi warunkami atmosferycznymi. Warto zwrócić uwagę również na znajdujące się często, między innymi w okolicach przystanków, urządzenia infrastrukturalne, które nie tylko powinny być wykonane z odpornych na zniszczenie materiałów, ale i systematycznie naprawiane.

Oczywiście trzeba mieć świadomość, że nawet najlepiej zorganizowana i zabezpieczona przestrzeń nie będzie gwarantem bezpieczeństwa, jeśli zabraknie w niej prawych i przekonanych o mocach sprawczych wspólnego działania obywateli, osadzonych w stabilnych więziach społecznych. Obywatele muszą czuć się odpowiedzialni za stan bezpieczeństwa, zachowywać ostrożność i współdziałać z instytucjami, ale przede wszystkim z sobą. Istotna jest czujność i reagowanie na nawet najdrobniejsze sytuacje naruszania norm, co tworzy wrażenie, że przestrzeń jest kontrolowana. Samo uczestnictwo w grupach społecznych powoduje, że jednostce pozostaje niewiele czasu na działania destrukcyjne.

Podłożem do powstania zintegrowanej, zaangażowanej w poprawę stanu bezpieczeństwa lokalnego wspólnoty jest posiadany przez nią kapitał społeczny, czyli umiejętność współpracy międzyludzkiej w obrębie grup i organizacji w celu realizacji wspólnych potrzeb i interesów, przy rezygnacji ze swoich partykularnych dążeń i gotowości do poświęcenia swojego czasu i zaangażowania dla dobra wspólnego.

W przeprowadzonych przez autorkę badaniach nad relacjami kapitału społecznego i poczucia bezpieczeństwa w wielkim mieście stwierdzono istnienie zależności[6]. Związki te miały nie tylko charakter statystyczny, ale również przestrzenny. Okazało się, że poczucie bezpieczeństwa jest wyższe u tych respondentów, którzy zgromadzili wysokie lub potencjalnie wysokie zasoby kapitału społecznego, czyli zaangażowanych w szerokie sieci społeczne, aktywnie działających w obszarze III sektora, z wysokim zaufaniem społecznym i poczuciem sprawstwa, wierzących w siłę współpracy. Wspomniani respondenci znali i interesowali się swoją wspólnotą lokalną, pozostawali w dobrych stosunkach społecznych z sąsiadami, często mieli na swoim koncie wzajemne przysługi, ale przede wszystkim doświadczenia współpracy na rzecz społeczności lokalnej. Zastosowany w pracy zabieg mapowania ujawnił, że miejsca bezpieczne w obszarze społeczności lokalnej to obszary zamieszkania osób z wysokimi potencjałami lub zasobami kapitału społecznego. Można powiedzieć, że dobre i szerokie więzi społeczne mieszkańców (wychodzące poza rodzinę), ich wzajemne zaufanie, gotowość i doświadczenia współpracy czyniły z ich miejsca zamieszkania enklawę bezpieczeństwa. Analizy przestrzenne ujawniły także, że pod względem architektonicznym najbezpieczniejsze są – tak jak się to sugeruje w koncepcji prewencji kryminalnej przez organizację przestrzeni – obszary zabudowane niewielkimi formami architektonicznym (maksymalnie czteropiętrowe bloki oraz domki jednorodzinne), położone na obrzeżach badanych obszarów, gdzie nie występują *hot spots* oraz tam, gdzie wyraźnie oddzielona jest sfera publiczna od prywatnej.

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

Współczesny, coraz bardziej globalny świat, choć coraz mniejszy i coraz bardziej znany nie staje się jednak bezpieczniejszy. Musimy być świadomi tego, że pewne obszary i ich mieszkańcy na skutek konfliktów politycznych, działania zorganizowanej przestępczości, problemów etnicznych, kulturowych, a także architektury jeszcze przez długi czas pozbawieni będę szansy na życie w poczuciu braku zagrożenia. Niemniej jednak w zgodzie z zasadą „myśl globalnie – działaj lokalnie" możemy sprawić, że sfera bezpieczeństwa będzie się rozszerzać. Kluczem do tego jest odpowiednio zaprojektowana i zorganizowana przestrzeń fizyczna, sprzyjająca powstawaniu sieci społecznych, zaufania i gotowości do działania, czyli kapitału społecznego.

Przypisy

[1] N. van Ooik, *Prewencja kryminalna w projektowaniu przestrzeni*, [w] J. Czapska, H. Kury (red.), *Mit represyjności albo o znaczeniu prewencji kryminalnej*, Kraków 2002, s. 529.
[2] D. Ley, R. Cybriwsky, *Urban Graffiti as Territorial Markers*, [w] Annals of the Association of American Geographers, vol. 64/1974, s. 491-505.
[3] N. van Ooik, *op. cit.*, s. 535.
[4] N. van Ooik, *op. cit.*, s. 536-537.
[5] A. Barczykowska, *Kapitał społeczny a zjawiska patologii społecznej w wielkomiejskich społecznościach lokalnych* (maszynopis dysertacji doktorskiej), Poznań 2006, s. 106 i nast.
[6] A. Barczykowska, *op. cit.*, s. 314-332.

In this article I would like to focus on big-cities inhabitant's social and architectonic conditions of sense of security, leaving only signalised questions of criminal law and directly related to it place of police in today's local societies. I would like to point out, that both of these aspects are closely connected with each other. Nico van Ooik is unquestionably right, saying that the "*security can be reached through conscious using of knowledge of urban planning, experience acquired in safe environment and through strengthening of social bonds in our environment*"[1].

The relationships of architectonic, criminal matter and the lack of sense of security were taken up in literature from establishing the ecological school of Chicago. Many of important observations came from the Jane Jacobs' *The Death and Life of Great American Cities*, but the first fully published elaboration was Oscar Newman's, containing the conception of "defensible space". The same conclusions were draw by D. Ley and R. Cybriwsky[2].

Mentioned above publications are the conception basis of criminal prevention through designing the area. This conception tells, that architectonic scheme, bonds coming from this context and social supervision decide of vanishing tendencies of pathological behaviour which become too risky[3]. How then design the area, so it can be not only secure, but render the social capital, which (as it results from the researches) has a connection with inhabitant's sense of security?

The hints connected with designing of the area can be divided on five basic groups:
1) urban development,
2) arrangement of public zone,
3) partition of the area,
4) organisation of the building,
5) specific conditions for inhabitants and homes[4].

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

One of the most important elements, responsible for security in local society, is accumulation in its area of different buildings, starting with many generation homes for many families, through the exclusive mansions, ending with buildings of public use, which in the name of this conception should be situated on the borders of community, to prevent affluence of people from outside. Of course, projects of buildings are very important matter. Placing in space of high and long buildings with many entrances, staircases and long corridors devoiced of control, is decisively being rejected. In these kind of circumstances, a conventional neighbourhood is being formed[5], based firstly on areas proximity, with neglect of social aspect. That is why ten flats with only one entrance is assumed as the critical point in matter of secured space. That entrance should be well illuminated, build of transparent materials and with automatic shut. It is worth to pay attention on illumination of basements and underground parking-lots. Better security, give the alarms, safety roller blinds or hiring security firms, instead of window bars, which can be used as the ladder to enter neighbour's flat.

So called small architecture is very important matter in designing of secured area. It should be planned in the way not to be an obstacle in observation and control of important social areas. Playing with tints, for example by using different flagstone colours or by well designed green belt, can become natural diverse between public and private sphere. In everyday life, natural barriers are usually built up by artificial barriers like for example fences or other enclosures, which should be as high to prevent trespassing and on the other hand, they should be low, so they will not cover the outer views. Artificial barriers, are sometimes used for sewers or to slow the vehicular traffic. They are used in areas of higher risk, like pedestrian crossings or crossroads. It is important that in the area wouldn't appear any nooks, cubby-holes, secret passages like gateways, which destroy the natural diverse between both spheres. They usually give the impression of "nobody's land", which can be easily settled by many sub cultural and/or criminal groups. Common way to diverse these two spheres is by using the door phones, which can effectively hinder trespassing.

Speaking of conditions connected with public sphere, we cannot forget about arteries of traffic, which should be well visible and if possible, straight. Sufficiently wide and not too long sidewalks are very important for pedestrians. On the other hand, motorized persons are interested in spaces, where they can leave their vehicles without any fear. Small areas, which are situated near the house and can place maximum 20 vehicles are very preferable in that case. Good illumination of that area is very important. It also should be devoiced of objects which can shade the street. Good visibility which gives possibility of control gives the idea to build the bus stops from the transparent material. It increases the safety of passengers, who have the possibility to observe the surroundings. They are also well visible, as well protected from bad weather. Nearby the bus stops we can often find infrastructure devices, which should be made of hardly destructible materials and systematically repaired.

We have to be, of course, conscious, that even the best organised and secured area cannot be the guarantee, if it lacks of lawful and righteous citizens, who are tied with stable social bonds.

The basics of developing integrated, engaged in betterment of community's local security is possessed by them social capital. In other word, it is the ability of cooperation and organisation inside the group, to goal their common needs and interests, with resignation from their particular aspirations. It is also the sacrifice of their own time and engagement for common good.

Researches, made by author, on the relations between social capital and sense of security in big city, we can find interdependences between these variables[6]. These relations have not only statistic, but also spatial character. It appeared, that these respondents have bigger sense of security, who gathered high or potentially high resources of social capital. It means that they were engaged in wide social activity, working in the area of third sector, with high social trust. Mentioned respondents were interested and knew their local community. They had good relationships with their neighbours, often helped each other, and mainly gained the experience of cooperative actions for their local community. Operation of mapping used in this text, showed that secured places in area of local society are the areas inhabited by people with

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

big potential or resources of social capital. We can say that good and close social relationships of inhabitants (outside of their families), their confidence, readiness and experiences of cooperation made their residence the enclave of safety. Spatial analysis also showed that from architectonic point of view, the most safe – after conception of criminal prevention by organising the area – the areas builded over with not such big architectural forms (maximum four floored blocks and one-family houses), situated on suburbs of investigated areas, where there are no "hot spots" and where the public sphere is clearly divided from the private sphere.

Modern and globalised world is becoming smaller and well – known, but that not means that it is becoming safer. We have to be aware of the fact that, some areas and their inhabitants, due to political activity, organised delinquency, ethnic or cultural problems, as well as, architecture, will not be having a chance for a safe life for a long time. But, according to well-known rule "think global – act local" we can make the safety zone bigger and stronger everyday. Key to that is properly designed and organised psychical sphere, which will allow social networks, trust and willingness to act to be birth.

Endnotes

[1] N. van Ooik, *Prewencja kryminalna w projektowaniu przestrzeni*, [in:] J. Czapska, H. Kury (red.), *Mit represyjności albo o znaczeniu prewencji kryminalnej*, Kraków 2002, p. 529.
[2] D. Ley, R. Cybriwsky, *Urban Graffiti as Territorial Markers*, [in:] Annals of the Association of American Geographers, Vol. 64/1974, p. 491-505.
[3] N. van Ooik, *op. cit.*, p. 535.
[4] N. van Ooik, *op. cit.*, p. 536-537.
[5] A. Barczykowska, *Kapitał społeczny a zjawiska patologii społecznej w wielkomiejskich społecznościach lokalnych*, Poznań 2006, 106 and next.
[6] A. Barczykowska, *op. cit.* (doctors' dissertation), p. 314-332.

Bibliografia – Bibliography

[1] Barczykowsk A., *Kapitał społeczny a zjawiska patologii społecznej w wielkomiejskich społecznościach lokalnych*, Poznań 2006.
[2] Ley D. i Cybriwsky R., *Urban Graffiti as Territorial Markers*, [w:] Annals of the Association of American Geographers, Vol. 64/1974.
[3] Ooik van N., *Prewencja kryminalna w projektowaniu przestrzeni*, [w:] J. Czapska, H. Kury (red.), *Mit represyjności albo o znaczeniu prewencji kryminalnej*, Kraków 2002.

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ